

Prednáška

Od objektových vzťahov k sexuálnej realite

Martin Chylík

Ak by sme uskutočnili v tejto chvíli krátku povrchnú anketu ohľadu názorov na sex, tak väčšina mužov a žien medzi čitateľmi by tento fenomén hodnotila ako niečo dobré, úžasné, „cool“, hodnotné, super... čiže bezproblémové charakteristiky. Presne tak, ako je to vo väčšine prípadov u našich pacientov, ktorí odpovedajú ako prvú informáciu na relevantné témy ohľadom rodičov, sexu či iných dôležitých konfliktom zaťažených tém, že je to normálne, v poriadku. Samozrejme, že je to spôsobené okamžitým zapojením obranných osobnostných mechanizmov. No ak sa nevzdáme, neuspokojíme a pýtame sa ďalej a zatlačíme, tak už v prvom interview, alebo v neskorších sedeniach zisťujeme, že zďaleka nie je všetko v poriadku, ale práve naopak často v najväčšom neporiadku. „Všetko je úplne inak“ – hovorí staré múdre hebrejské príslovie.

Medzi ctenými čitateľmi – pod povrchom u mnohých mužov – by sa odhalili úzkosti spojené s obavou, či v sexe obstoja ako chlapi – teda ide o neistotu pevnosti mužskej identity, úzkosti z tušenia vagíny dentaty číhajúcej kdesi spoza druhého rohu, strachy spojené s nevedomou obavou z pohltenia ženskou symbolickou temnotou atď. U mnohých žien pod povrchom by sme našli odpor k penisu, obavy z agresívnej penetrácie, strachy zo straty kontroly...atď.

Sexualita je komplexným fenoménom. Vo svojom príspevku chcem poukázať na dôležitú úlohu **objektových reprezentácií, selfreprezentácií** a súhry medzi nimi v intrapsychickom aparáte rezultujúcom do kvalitnej resp. deficitnej sexuálnej reality. Iba stručne z teórie pripomením, že objektové reprezentácie a selfreprezentácie sú základné stavebné jednotky psychického aparátu vzniknutého v dôsledku opakovaných kontaktov so vzťahovo blízkymi osobami v útlom detstve. Nie sú to iba jednoduché kópie druhého človeka, ale sú skôr reprezentáciami selfu a druhého, ako boli prežívané v špecifických, významných momentoch v čase v priebehu raného vývoja. Vzťahy medzi týmito reprezentáciami sú spojené podľa Kernberga v tzv. building blocks (stavebných blokoch) s výrazným afektívnym obsadením.

Na kazuistickom materiáli ukážem stručný priebeh dynamickej, resp. imaginatívnej psychoterapie. Poukážem na kvalitu self a objektových reprezentácií a ich súhry, ktorá deter-

minovala schopnosť nadviazania kontaktu, resp. uspokojujúceho sexuálneho vzťahu. V psychoterapii výrazne pomáhajú osvetliť objektové vzťahy a primárny proces – ROR s aplikáciou psychoanalytických škál, nočné sny, denný sen vo forme imaginácie.

Kazuistika

Pacientka – 31-ročná, vydatá, vyučená krajčírka, prichádza do psychoterapie v dôsledku toho, že nemala doteraz s manželom sexuálny kontakt. S terajším manželom chodili spolu 5 rokov, zosobašení sú 1 rok. Má veľký strach zo sexuálneho styku. Nerozumie tomu. Opakované kontakty s obvodnými lekármi, s gynekológmi, s rôznymi „praktickými návodmi“ nepriniesli úspech. Z anamnézy sa dozvedám, že z hľadiska kľúčových momentov je dôležitý rozchod rodičov v jej 16 rokoch. Po rozchode rodičov zostala u matky. Matka rozchod neunesla, začala piť, míňať peniaze. Po niekoľkých mesiacoch pacientka odišla bývať k otcovi. Po návrate k matke ju tá neprijala, vyhнала. Pri opisovaní vzťahov sa dozvedám, že vzťah k otcovi vždy bol a je dobrý doteraz, vie ju pochopiť, je jej oporou. Matku považovala v detstve za dobrú, no obdobie pred a po rozvode znamenalo postupný obrat vo vzťahoch, s prerušením kontaktov. Pri zatlačení na pocity voči matke sa vynára tichý plač s bolesťou, smútkom a pocitmi jej chýbania.

Hneď na prvom sedení sa mi začína rysovať tušenie spojenia problémovej sexuality s traumatickým zvratom vo vzťahu k matke. V závere sedenia jej aj túto súvislosť probatórnou intepretáciou ponúkam a „chytá sa“

Odpovedá: „Asi sa bojím byť takou matkou, ako bola ona...“ Ideme hlbšie a ponúkam jej opäť, že jej zablokovaná sexualita môže byť spojená práve s obavou z materskosti. Po hodnej chvíli s úľavou prikyvuje.

Z hľadiska praktického je neuveriteľné, že strach z toho materského vytvoril aj blokovanie k prípadnému použitiu antikoncepcie, ktorá sa pri oddelení sexuality a materskosti, stáva odrazu možnou... tzv. ochranná medzera vo vnímaní reality. V ďalších sedeniach overujem vzťah k mužskému svetu. S otcom má stále dobrý vzťah, so starším bratom sú si oporou. Muža má rada, telesné dotyky s ním sú jej príjemné, penis vníma tiež pozitívne. Čiže môžeme uvažovať, že nevedomá mužská objektová reprezentácia je pozitívna a jej vzťahovanie sa k nej je afektívne kladne obsadené. Pri skúmaní ženského sveta už

vieme, že pred rozvodom mala s matkou dobrý vzťah, vychádza si aj s otcovou partnerkou, so svokrou si tiež rozumie. Vlastné telo so schopnosťou manuálneho orgazmu vníma tiež pozitívne. Z toho môžeme usudzovať o selfreprezentácii so ženskou konotáciou a sexualitou s prevažujúcou pozitívnou afektivitou.

Tabuľka 1. Porovnanie odpovedí dvoch pacientiek (ROR III. tab.).

Pacientka z kazuistiky	Iná pacientka
III. tab.	
1. hlavička voláka by to mohla byť	1. 2 osoby oproti sebe
2. postavy proti sebe	2. ženské pohlavné ústroje
3. postavička s motýlikom (V pozícia)	3. lietajúci motýľ
	4. keramická váza starodávna
	5. kvapky krvi
	6. penis, ja to vidím dvojmo

V tabuľke 1 sú na ľavej strane odpovede našej pacientky a pre ilustráciu som vybral aj odpovede inej pacientky s tou istou problematikou, približne v tom istom veku – je doteraz bez sexu, bez vzťahu, no s ďaleko traumatickejšou anamnézou – otec už zomrel, alkoholik, zažila s ním napr. scénu v puberte, ako sa opitý s nožom dobíja do jej detskej izby s výkrikmi „...ty flandra!“ A k šťastiu s ním jej stačilo, aby sedel ticho triezvy vo fotelke a pozeral televízor. Matka v minulosti i v súčasnosti je zdrojom konfliktov, nechce sa jej v ničom podobať. Táto pacientka okrem sexuálnej problematiky trpí pestrú psychosomatickou problematikou a masívnymi komplexmi menejcnosti. Z toho môžeme usudzovať o ťažko narušenej self-reprezentácii, ženskej identite i objektových reprezentáciách.

Z hľadiska 7 stupňovej Uristovej škály MOAS (1977) tzv. obojstrannej autonómie, ktorá skúma vývojovú úroveň objektových vzťahov – ide o pomerne kvalitnú 2. úroveň tzv. jednoduchej interakcie. Táto úroveň predisponuje k dobrému interpersonálnemu vzťahu. 1. stupeň tejto škály vyjadruje rešpektovanie autonómie druhého objektu so súčasou reciprocitou. 7. stupeň tejto škály vyjadruje inkorporáciu a včlenenie – čiže hrubú deštrukciu voči objektu, ktorý je pohlcovaný, podmanený.

U druhej pacientky s odpoveďami v ROR v pravom stĺpci, je tiež potencia k jednoduchej interakcii, zaťaženej však agresívnym napätím v symbolike kvapky krvi, s prerázaním primárnych procesov vo forme sexuálnej atrakcie (tab. 2).

Podľa Lerneru (1991) u našej pacientky ide o miernu idealizáciu mužského sveta s príjemnou pozitívnou konotáciou, čo umožňuje pozitívne vzťahovanie sa k mužom v interpersonálnom priestore. Odpoveď „nič viac“ je tzv. Beckov zvláštny fenomén – poukazuje na možnú depresívnu dysfóriu. Hypote-

Tabuľka 2. Porovnanie odpovedí dvoch pacientiek (ROR IV. tab.).

Pacientka z kazuistiky	Iná pacientka
IV. tab.	
1. voláky obor s veľkými nohami nič viac...	1. mužské nohy obrovitánske – veľký ozrutný chlap
	2. monštrum veľké, ako z rozprávky
	3. nohy a penis to má
	4. nebojím sa, neublíži mi, je to len fantázia

tický môžeme uvažovať o nemožnosti úplného spojenia sa s mužskou figúrou...

U druhej pacientky ide o už primitívnejšie obranné mechanizmy – masívnejšiu idealizáciu, devalváciu a so záverečným popretím (Denial).

Tabuľka 3. Porovnanie odpovedí dvoch pacientiek (ROR VII. tab.).

Pacientka z kazuistiky	Iná pacientka
VII. tab.	
1. 2 dievčatká oproti sebe alebo aj otočené	1. 2 detské tváre – dievčenské
	2. zase ženský pohlavný ústroj
	3. 2 tváre strašidiel – mužské tváre, ale sa ich nebojím
	4. 2 sekáče na mäso, ako gilotína, keď ide preseknúť hlavu

Z hľadiska symbolického ide pri tejto typicky „ženskej“ tabuľke (tab. 3), nazývanej aj Muttertafel, opäť o 2 stupňovú jednoduchú interakciu. No vidíme tam obrat, odvrátenie sa, ktoré by mohlo byť výrazom odvrátenia sa od matky v dievčenskom veku, teda od materskej reprezentácie, čo by mohlo korešpondovať s traumatickým, prerušeným vzťahom k matke, s neistotou a ambivalenciou.

U druhej pacientky vidíme opäť sexuálnu primárnu atrakciu, devalváciu, popieranie a primitívnu deštruktivitu.

V ďalších sedeniach prišlo k rýchlemu prepracovaniu konfliktu s výraznejšou demarkačnou líniou medzi sexualitou a materskosťou. Na 4. sedení prichádza s iným výrazom v tvári, uvoľnená, rozžiarená. Vo svojom 31. roku zažila sex prvýkrát v

živote. Keďže muž bol hanblivejší, ona zakúpila kondomy a večer prišlo k tomu obávanému, no zároveň túžobnému kontaktu. Opisuje to jednoducho slovami: „Najprv sme sa obávali, potom nám to bolo smiešne a potom fiha! A odvtedy opakovane!“

Na ďalších sedeniach prináša uspokojenie zo sexu s úvahou, že ako mohla bez takejto veci tolko rokov fungovať. No zároveň prináša potrebu vysporiadania sa so vzťahom k matke, t.j. v psychoanalytickom ponímaní – s potrebou konštituovania vlastného vnútorného obrazu – reprezentácie materskosti, čo by jej umožnilo byť matkou, počať a porodiť. Čo je veľmi dôležité, pacientka mala už čiastočne vybudovanú vlastnú ženskú selfreprezentáciu relatívne nezávislú od matky.

Práve budovanie vlastnej ženskej identity u mnohých mladých žien i žien v produktívnom veku je spojené s veľkými ťažkosťami a sprevádzané pri separácii od matky s pestrú anxióznou symptomatikou. Túto fázu už pacientka mala za sebou. V asi 15 sedeniach prepracovávame vzťah k matke, ktorá je v reálnom svete odmietajúca. Vo fantázii pacientky je prítomná stále nevedomá túžba po opätovnom prijatí. Prijímame bolestnú a zároveň liečivú koncepciu vzdania sa tejto túžby, ktorú prepracovávame s akceptáciou jej straty. Aplikujem imaginatívnu psychoterapiu. V sedeniach základného stupňa KIP pacientka prežíva obrazovo jednoduché, ale emočne hlboko intenzívne pocity spojenia s prírodnými živlami, kde dominantnými zážitkovými kvalitami boli pohrúženie sa do kludu a harmónie s vysokými trávami, potokom, jazerom i vetrom. Na symbolickej úrovni primárneho procesu spolu pravdepodobne revitalizujeme to bazálne, materské. Po každej takejto prírodnej imaginácii sa pomaly preberala z hlbokého anaklitického tranzu s vetou – „Opäť to bolo veľmi hlboké a dobré.“

Okolo 20. sedenia prichádza s pocitom, že chce byť matkou a cíti, že je schopná počať dieťa. Po 23 sedeniach, po pol roku ukončujeme úspešne krátkodobú psychoterapiu.

U druhej pacientky psychoterapia trvala niekoľko rokov, rádovo niekoľko stoviek sedení, kým sa prepracovala k prvému vážnejšiemu vzťahu a k prvému sexuálnemu kontaktu.

Záver

Po praktických skúsenostiach aj s inými pacientkami môžeme konštatovať, že kvalita sexuálneho života veľmi tesne súvisí s vývojovou úrovňou objektových a selfreprezentácií. Ukazuje sa, že čím je úroveň nižšia, tak tým prevládajú primitívnejšie obranné mechanizmy, resp. čiastočne vybudované dyadické vnútorné i vonkajšie objektové vzťahy sú zaťažené vyššou manipuláciou, kontrolou a deštruktívnymi hnutiami – s korešpondujúcimi poruchami v interpersonálnych vzťahoch i v sexe. A naopak, čím vyššia úroveň reprezentácií, tak tým psychoterapeutický potenciál je vyšší, efekt rýchlejší.

Ak by som zhodnotil svoje protiprenosové pocity, zachytával som viaceré polohy. U druhej pacientky som musel pracovať s jej maskovanými i manifestnými erotickými prenosmi, so silnými idealizáciami a devalváciami, somatizáciami. U prvej pacientky – v priebehu celej terapie som pociťoval voči nej sympatie. Uvedomoval som si zároveň, že ako žena pre mňa typovo nie je atraktívna. Chvilu som bol praktickým poradcom v otázkach ohľadom antikoncepcie. No cítil som sa byť v niektorých okamihoch bohom Diom odklínajúcim a zasväcujúcim do mystérie sexu. V závere terapie v imaginatívnom pohrúžení som sa stával hrejivým materským objektom, umožňujúcim prežívať anaklytické bazálne prijatie.

Literatúra

LERNER - Lerner Defence Scale, 1991.

URIST - Mutuality of Autonomy Scale, 1977.

Kernberg a kol.: A primer of transference focused psychotherapy.

Do redakcie došlo 3.11.2008.

ZRNKÁ MÚDROSTI

V mojich očiach žije slobodný muž iba polovičný života. (*Mozart*)

Čestní muži sa rýchlo ženia, múdri nikdy. (*Cervantes*)

Manželstvo je ako súdny proces: jedna strana je vždy nespokojná. (*Balzac*)

Manželstvo je niečo, na čom sa musí stále pracovať, čo nie je nikdy hotové. (*Maurois*)

Vydarené manželstvo je zvláštna zmes lúsky, priateľstva, zmyselnosti a úcty. (*Maurois*)

Manželstvo je jediné nevoľníctvo, ktoré zákon pripúšťa. (*Mill*)

Manželstvo s dobrou ženou je ako prístav v búrke, manželstvo so zlou ženou je ako búrka v prístave. (*Vauvenargues*)

Svadba urobí z dvoch ľudí jedného, ťažké je však určiť, ktorý to bude. (*Shakespeare*)